

Передумови формування методологічної культури майбутніх учителів в освітньому середовищі закладу вищої педагогічної освіти

Юй Хайюй

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: tikoycheva@gmail.com

Paper received 13.10.21; Accepted for publication 28.10.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-259IX101-10>

Анотація. Статтю присвячено висвітленню специфічних ознак категорії «методологічна культура» та визначенню передумов її формування у майбутніх учителів в освітньому середовищі закладу вищої педагогічної освіти. Доведено, що методологічна культура педагога віддзеркалює розуміння фахівцем аксіологічної функції професійної діяльності, забезпечують критичне ставлення до педагогічних явищ, настанову на трансформацію освітнього процесу відповідно до сучасних інноваційних процесів в освітній галузі, рефлексію передумов, процедури та результатів власної професійної траєкторії саморозвитку. На основі аналізу наукових джерел визначено, що психолого-педагогічними передумовами формування методологічної культури майбутніх педагогів можуть бути: залучення майбутніх учителів до самостійної розробки методичного репертуару сучасного вчителя (методичні рекомендації, складання робочих (навчальних) програм, фрагментів уроків, планів аналізу освітніх продуктів); збагачення форм методичної роботи та насичення всіх видів методичної роботи в школі інноваційними засобами (майстер-класи, створення проектних команд, організація психолого-педагогічних рад та консилиумів, творчих проектних груп, робота педагогічних майстерень, організація роботи школи вчителя-початківця); увиразнення корпоративного контексту професійної діяльності педагогів (формування навичок реалізації корпоративної та комунікативної культури, тимблдінг, створення кодексу корпоративної етики, школи дотримання академічної доброчесності).

Ключові слова: методологія, методологічна культура, майбутні вчителі, формування, освітнє середовище закладу вищої педагогічної освіти.

Вступ. Розуміння значущості започаткованої проблеми – формування методологічної культури майбутніх учителів пов'язано з тим фактом, що дотепер дефініція «методологічна культура вчителя» ще не набула сталих термінологічних та концептуальних меж в освітянській практиці. Як зауважує О. Лаврентьєва: «уважається, що методологічна діяльність як сфера функціонування методологічної культури, є цариною педагогів-дослідників» [2, с.172]. Суголосну думку висловлював видатний методолог педагогічної науки В. Краєвський наголошуючи на тому, що: «робота дослідника – особливий вид діяльності, відмінний від діяльності практичної... Учитель, звичайно, може (але не повинен) займатися також і науковою працею, але це буде означати, що він залучений до різних, хоча й взаємозалежних, видів діяльності, кожний з яких має специфічний об'єкт, засоби й результати. Той, хто не розрізняє свої функції в кожному із цих видів діяльності, швидше за все, ні в тому, ні в іншому не досягне успіху» [1, с.134].

Короткий огляд публікацій за темою. Категорія «методологічна культура» представлена в науковому фонді в різних контекстах: як передумову та детермінанту формування професіоналізму й компетентності педагога її досліджував В. Краєвський; як акмеологічну «вершину» готовності до професійно-педагогічної діяльності її вивчали В. Сластьонін та Є. Шиянов; як цілісний багаторівневий конструкт, що уналежнює педагогічну «філософію» та освітологію науки, базовану на самосвідомості педагога та здатності його до методологічного рефлексування презентував досліджуване явище А. Ходусов; як світоглядну культуру вчителя-дослідника представлено методологічну культуру у наукових напрацюваннях О. Лаврентьєвої.

Аналіз дослідницьких позицій учених та наукових підходів до визначення сутності та специфічних функційних ознак методологічної культури як наукової

категорії дозволяє стверджувати, що функційне призначення методологічної культури може бути представлене такими позиціями:

- методологічна культура визначає та фіксує способи та шляхи отримання (здобуття) наукових знань, що віддзеркалюють динамічні процеси та педагогічні явища;
- методологічна культура накреслює та прогнозує координати, за якими досягається певна науково-дослідна мета;
- методологічна культура забезпечує комплексність та інтегративний характер інформації щодо педагогічного процесу чи явища педагогічної дійсності;
- методологічна культура сприяє введенню в педагогічний тезаурус нових інформаційних одиниць (термінів, дефініцій, паттернів) для збагачення наукового фонду теорії педагогічної науки;
- методологічна культура забезпечує правильне термінологічне використання тих чи інших педагогічних термінологічних конструктів, їхню систематизацію та упорядкування;
- методологічна культура конструює систему наукової інформації педагогічного призначення (як арсенал логіко-аналітичних інструментів), яка базована на об'єктивних явищах педагогічної дійсності.

Незважаючи на широке представлення категорії «методологічна культура педагога» в науковому дискурсі, педагогічні передумови формування її у студентів педагогічних спеціальностей педагогічного університету ще й досі залишаються предметом наукових дискусій.

Мета статті: визначити сутність, ознаки сформованості та передумови формування методологічної культури майбутніх учителів в освітньому середовищі педагогічного університету.

Матеріали та методи дослідження. У статті вико-

ристано теоретичні (аналіз наукових (філософських, психологічних, педагогічних) джерел з проблеми формування методологічної культури майбутніх учителів; аналіз спеціальної наукової практики щодо формування методологічної культури майбутніх фахівців (визначення психологічних та організаційно-педагогічних умов формування методологічної культури майбутніх фахівців різного профілю) та практичні (аналіз освітніх продуктів студентів педагогічних спеціальностей, упорядкування практичного досвіду формування методологічної культури майбутніх учителів-практиків) методи.

Результати дослідження та їх обговорення. За результатами аналізу наукового фонду з проблеми формування методологічної культури фахівців різного профілю у класичній методології педагогіки (Н. Крилова, О. Новіков, Я. Турбовської та ін) можемо стверджувати, що специфічними ознаками досліджуваної категорії можна назвати такі: методологічні знання, методологічне мислення, методологічна діяльність. Крім того, методологічна культура увиразнює здатність фахівця до розуміння спеціальних категорій, що формують логічний «каркас» педагогічної науки, критичне ставлення до явищ педагогічної дійсності, рефлексію власних моделей педагогічної діяльності.

На думку В. Семиченко, модель методологічної культури фахівця-педагога уміщує інформаційно-теоретичну (інтегративна сукупність загальнотеоретичних знань), операційно-технологічну (комплексна сукупність спеціальних практичних умінь) та мотиваційно-настановну (палітра світоглядних настанов на здійснення педагогічної діяльності та самореалізацію в освітньому просторі) складові.

За науковою позицією О. Лаврентьєвої структура методологічної культури вчителя складається з таких компонентів:

- когнітивний (знання вчителя щодо способів впливу на особистість учнів в контексті збагачення їх пізнавальної діяльності та увиразнення ціннісної основи навчання);
- комунікативний (наявність емпатійної настанови та бажання «відчути» внутрішній стан дитини і змодельовати відповідне пізнавальне та навчальне навантаження; використання всього арсеналу вербального та невербального впливу на учнів);
- дослідницький (наявність настанови на трансформацію освітньої практики відповідно аксіологічних засад сучасного суспільства та дослідження тенденцій інноваційних перетворень в освітній галузі);
- рефлексійний (наявність настанови на рефлексію у ході освітнього процесу та прагнення до рефлексування у ході власного професійного розвитку).

Відтак, можна стверджувати, що методологічна культура вчителя є особистісно-професійним конструктом, що є фундаментом вибору стратегії освітньої практики. Методологічна культура педагога віддзеркалює розуміння фахівцем аксіологічної функції професійної діяльності, забезпечують критичне ставлення до педагогічних явищ, настанову на трансформацію освітнього процесу відповідно до сучасних інноваційних процесів в освітній галузі, рефлексію передумов, процедури та результатів власної професійної траєкторії саморозвитку.

На нашу думку, модель методологічної культури педагога складається з когнітивного, дослідницького, інтеракційного, рефлексійного блоків.

Когнітивний блок складають, передусім, інтелектуальні вміння, що пов'язані з опрацюванням різної інформації та здатністю її перетворення відповідно освітньої мети. Також, до когнітивного блоку слід віднести наявність здатності до критичного мислення, що виявляється у здатності адекватного оцінювання перебігу навчально-виховного процесу та прогнозування його результатів.

До дослідницького блоку відносимо вміння виокремлювати педагогічну проблему та формулювати правильну педагогічну задачу в різних освітніх та виховних контекстах. Адекватна постановка педагогічної задачі дозволяє вчителю визначити шляхи вирішення педагогічної проблеми, дібрати арсенал педагогічних засобів та скоординувати пізнавальні зусилля учнів у ході її вирішення.

Інтеракційний блок моделі методологічної культури складають вербальні (мовні, мовленнєві, психофізіологічні) та невербальні (емоційні, екстралінгвістичні, паралінгвістичні) засоби здійснення освітньої практики.

До рефлексійного блоку відносимо спрямованість педагога на рефлексію власних дій у педагогічній практиці та здатність до постійного рефлексійного аналізу перебігу освітнього процесу в усіх аспектах (навчальному, виховному, організаційному, проектному).

З метою моніторингу ставлення майбутніх учителів до ролі методологічної культури у ході професійно-педагогічної підготовки було розроблено тест-карту, яка містила перелік компонентів моделі методологічної культури – когнітивний, дослідницький, інтеракційний, рефлексійний. До моніторингу було залучено здобувачів освіти першого освітнього рівня «бакалавр» Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (спеціальність 014 Середня освіта (Хореографія); кількість респондентів – 90 осіб).

Майбутнім учителям хореографії було запропоновано висловити своє ставлення до компонентів методологічної культури шляхом ранжування значущості за шкалою від 1 до 10 балів.

Після проведення діагностування отримано такий результат:

- дослідницький компонент поставили на перше місце за значущістю 56,75% респондентів;
- когнітивний компонент – 48,94% здобувачів освіти;
- рефлексійний компонент обрали найбільш значущим 32,67% студентів;
- інтеракційний компонент методологічної культури назвали значущим лише 18,32% респондентів.

Аналіз моніторингових процедур довів, що здебільшого здобувачі освіти сприймають методологічну культуру як суто «теоретичний» конструкт, що вирізняється складними способами реалізації у ході педагогічної діяльності. Крім того, студенти відмічали утруднення у розумінні механізмів педагогічної методології у різних освітніх контекстах.

Проаналізувавши відповіді майбутніх учителів у

ході діагностики та з урахуванням результатів аналізу наукового фонду визначимо передумови формування методологічної культури майбутніх учителів в освітньому середовищі педагогічного університету.

На нашу думку, формування методологічної культури майбутніх педагогів можна забезпечити за таких передумов: залучення майбутніх учителів до самостійної розробки методичного репертуару сучасного вчителя (методичні рекомендації, складання робочих (навчальних) програм, фрагментів уроків, планів аналізу освітніх продуктів); збагачення форм методичної роботи та насичення всіх видів методичної роботи в школі інноваційними засобами (майстер-класи, створення проектних команд, організація психолого-педагогічних рад та консиліумів, творчих проектних груп, робота педагогічних майстерень, організація роботи школи вчителя-початківця); увиразнення корпоративного контексту професійної діяльності педагогів (формування навичок реалізації корпоративної та комунікативної культури, тимбілдінг, створення

кодексу корпоративної етики, школи дотримання академічної доброчесності).

Висновки. Введення поняття «методологічна культура» до сучасного науково-педагогічного дискурсу, як окремої категорії в структурі особистісного та професійного профілів сучасного педагога, сьогодні є не лише доцільним, але й своєчасним відповідно освітніх реалій українського суспільства. Володіння методологічною культурою передбачає переорієнтацію світоглядного ставлення вчителя до інноваційного перетворення педагогічної теорії та технології. Саме методологічна культура, як комплексне інтегративне цілісне утворення, а не набір методологічних навичок, дозволяє трансформувати методологічний досвід у механізм збагачення професійної площини педагогічної діяльності вчителя. Методологічна культура сучасного вчителя є основою формування наукового світогляду фахівця та його становлення як професіонала.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краевский В. В. *Методология педагогики: пособие для педагогов-исследователей*. Чебоксары: Издательство Чувашского университета, 2001. 244 с.
2. Лаврентьева О. О. Методологічна культура вчителя: у пошуках концептів професійної діяльності // *Теорія і практика професійного становлення особистості в соціокультурному просторі*: монографія. Дніпропетровськ: Акцент, 2014. С. 170-185.
3. Семиченко В. А. Методологічна культура викладача вищої школи як умова формування його професіоналізму // *Науковий вісник Миколаївського державного університету*, 2010. Вип. 12. С. 154–160.

REFERENCES

1. Kraevsky, V.V. *Methodology of pedagogy: a guide for pedagogues-researchers*. Cheboksary: Publishing House of the Chuvash University, 2001. 244 p.
2. Lavrent'ev, O.O. *Methodological culture of a teacher: in search of concepts of professional activity // Theory and practice of professional development of personality in the socio-cultural space*. Dnepropetrovsk: Accent? 2014. P. 170-185.
3. Semichenko, V.A. *Methodological culture of a high school teacher as a condition for the formation of his professionalism // Scientific Bulletin of Mykolayiv State University*. 2010. Is. 12, P. 154–160.

Prerequisites for the formation of the methodological culture of future teachers in the educational environment of higher pedagogical education

Yu Haiyu

Abstract. The article is devoted to the coverage of specific features of the category "methodological culture" and to determine the prerequisites for its formation in future teachers in the educational environment of higher pedagogical education. It is proved that the methodological culture of the teacher reflects the understanding of the axiological function of professional activity, provide a critical attitude to pedagogical phenomena, guidelines for the transformation of the educational process in accordance with modern innovation processes in education, reflection on the prerequisites, procedures and results of their own professional trajectory of self-development. Based on the analysis of scientific sources, it is determined that the psychological and pedagogical prerequisites for the formation of methodological culture of future teachers can be involvement of future teachers in independent development of methodical repertoire of the modern teacher (methodical recommendations, drawing up of working (educational) programs, fragments of lessons, plans of the analysis of educational products); enrichment of forms of methodical work and saturation of all types of methodical work at school with innovative means (master classes, creation of project teams, organization of psychological and pedagogical councils and consultations, creative project groups, work of pedagogical workshops, organization of work of a school of a beginning teacher); expression of the corporate context of professional activity of teachers (formation of skills of realization of corporate and communicative culture, team building, creation of the code of corporate ethics, schools of observance of academic integrity).

Keywords: *methodology, methodological culture, future teachers, formation, educational environment of the institution of higher pedagogical education.*